

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УМАНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ПАВЛА ТИЧИНИ

Природничо-географічний факультет

ПРИРОДНИЧІ НАУКИ І ОСВІТА

Збірник наукових праць
природничо-географічного факультету

Умань
Видавничо-поліграфічний центр «Візаві»
2017

УДК [50:37](082)

ББК [20:74]я43

П 77

**Затверджено до друку вченою радою
природничо-географічного факультету
Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини
(протокол № 10 від 27 квітня 2017 р.)**

Редакційна колегія:

Миколайко В.П. – кандидат сільськогосподарських наук, доцент (головний редактор); **Браславська О.В.** – доктор педагогічних наук, професор; **Половка С.Г.** – доктор геологічних наук, професор; **Совгіра С.В.** – доктор педагогічних наук, професор; **Галушко С.М.** – кандидат хімічних наук, доцент; **Гончаренко Г.Є.** – кандидат біологічних наук, доцент; **Горбатюк Н.М.** – кандидат педагогічних наук, доцент (відп. секретар); **Козинська І.П.** – кандидат географічних наук, доцент; **Кравцова І.В.** – кандидат географічних наук, доцент; **Красноштан І. В.** – кандидат біологічних наук, доцент; **Кугай М.С.** – кандидат педагогічних наук, доцент; **Мороз Л.М.** – кандидат біологічних наук, доцент; **Ситник О.І.** – кандидат географічних наук, доцент; **Чорна Г.А.** – кандидат біологічних наук, доцент.

Відповідальний за випуск: Горбатюк Н. М.

Природничі науки і освіта : збірник наукових праць природничо-П 77 географічного факультету. – Умань : Видавничо-поліграфічний центр «Візаві», 2017. – 144 с.

У збірнику опубліковані результати досліджень у галузях природничих і соціально-педагогічних наук. Розкриті актуальні питання біології, географії, екології, хімії, психології та педагогіки.

The results of investigation in the branches of the naturals, socio-pedagogical sciences have been published in the miscellany. The actual questions of biology, geography, ecology, chemistry, psychology and pedagogy of innovation technologies are discovered in the articles.

УДК [50:37](082)
ББК [20:74]я43

© Уманський державний педагогічний університет
імені Павла Тичини, 2017

© Природничо-географічний факультет, 2017

Кугай М.С., Лисенко А.О. Індія фармацевтична: завоювання світового лідерства	69
Миколайко В. П., Бречко Т.С. Наукове обґрунтування раціонального використання та охорона земель сільськогосподарського призначення	72
Миколайко В. П., Грицкова Я.Є. Екологічна оцінка антропогенного впливу на біологічну активність ґрунтів.....	76
Миколайко В. П., Добрянський Ю.Ю. Відтворення родючості темно-сірого опідзоленого ґрунту залежно від утримання міжрядь у насадженнях яблуні.....	79
Миколайко В.П., Петрік І.М. Охорона і відтворення родючості ґрунтів лісостепу України.....	83
Миколайко В.П., Приємська І.І. Вплив агроєкологічних чинників на якість зерна пшениці озимої.....	87
Мороз Л.М., Посудевська В. В. Екологічні аспекти формування іхтіокомплексів малих водойм Володарського району Київської області (на прикладі смт. Володарка).....	91
Мороз Л.М., Романчук С. В. Сучасний стан популяції COLUMBIFORMES в біотопах м. Бершаді Вінницької області.....	94
Плахотнюк О.А. Сучасний стан та чинники розвитку туризму на Кубі	97
Пузач К.С., Трохименко Т.Г., Ситник О.І. Шляхи адаптації сільського господарства Одеської області в умовах глобальних кліматичних змін	100
Рак А.В., Ситник О.І. Болота та можливості їх використання ...	105
Слободяник Р.П. Проблеми зайнятості населення Одеської області.....	108
Ужела М.І. Рекреаційні ландшафти Івано-Франківської області....	111
Чорна Г.А., Куземко Н.І. Основні проблеми, які виникають в ході палеоботанічних досліджень	115

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІ ТА МЕТОДИЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ У ПРИРОДНИЧИХ НАУКАХ

Галушко С.М., Кодіров Б. А. Творчі здібності як умова розвитку творчої особистості учнів	118
Герасименко О. В. Роль учителя географії у становленні географічної освіти у XIX – на початку XX ст. в Україні.....	120
Горбатюк Н.М., Гензьора Т. М. Аспекти формування інформаційно-комунікаційної компетентності майбутнього вчителя хімії та біології.....	123
Душечкіна Н.Ю. Теоретичні основи формування професійної компетентності майбутнього вчителя хімії	126

наявності сформованого у дітей інтересу до виконання творчих завдань; реалізації творчих завдань як найважливішого компонента не тільки урочної, але і позакласної діяльності учнів; використанні шкільних та позашкільних форм роботи, на яких діти вчать міркувати і втілювати роздуми у практичній діяльності; творча робота має проводитись у взаємодії дітей один з одним і дорослими, з якими вони проживають в залежності від конкретних умов в цікавих ігрових і неігрових ситуаціях.

Список використаних джерел

1. Хуторський А. В. Сучасна дидактика : Підручник для вузів / А. В. Хуторський. – СПб. : Питер, 2001. – 544 с.

РОЛЬ УЧИТЕЛЯ ГЕОГРАФІЇ У СТАНОВЛЕННІ ГЕОГРАФІЧНОЇ ОСВІТИ У XIX – НА ПОЧАТКУ XX СТ. В УКРАЇНІ

Герасименко О.В., викладач кафедри географії та методики її навчання

Промисловий розвиток України у XIX – на початку XX ст. стимулював розвиток поширення географічних знань .

Метою нашої розвідки – є розкриття ролі учителя географії у становленні географічної освіти у XIX – на початку XX ст. в Україні.

XIX – початок XX ст. час розвитку загальноосвітніх навчальних закладів. Основними типами навчальних закладів були визначені церковно-парафіяльні школи (1 рік навчання), повітові (2 роки навчання), гімназії (4 роки навчання), ліцеї, університети. Поряд з цими навчальними закладами існували духовні семінарії та духовні училища. Училища розділилися на двокласні і однокласні, міністерські та приходські; пізніше з'явилися реальні, комерційні, ремісничі училища. Крім того, на території України існували єврейські і німецькі училища та початкові школи. Спостерігався «становий» характер освіти: у гімназіях навчалися діти дворян, у семінаріях – діти духовенства, у повітових школах – діти міщан [5, с. 76; 9, с. 140].

Аналіз літературних джерел досліджуваного періоду свідчить про увагу до якості викладання географії. Так, Я.І.Руднев (1908) звертає увагу на якість підготовки учителів географії «...Не кожний може викладати географію. Географія потребує насамперед різносторонньої освіти. Вони пов'язана з найрізноманітнішими галузями: природознавство, зоологія, ботаніка, мінералогія, фізика, хімія. Вчитель географії має постійно працювати над самоосвітою...» [8, с.32].

Учитель географії Пирятинської гімназії Б.А. Меньших у праці «Природоведение перед судом современной жизни и школы» (1912) зазначає, що «...школа повинна давати не тільки сухі відомості з царини природничих наук, але й пропонувати у якій формі, щоб учні бачили в них матеріал, який придатний для створення власного життєвого світосприйняття, який створювався на основах здорового реалізму,

проникнутого ідеєю «стрункості» та краси навколишнього світу, переконаними в безмежній величч та всемогутності Творця, і щоб вони, завжди зберігали тісний зв'язок з вічно-юною природою, були такі ж бадьорі, юні і здорові духом, як сама матінка-природа» [2, с. 12].

У досліджуваній період на території України учителі середніх навчальних закладів під час уроків навчали учнів основам мінералогії, петрографії, картографії, землезнавства, ландшафтознавства, країнознавства.

Вивчення архівних документів ф. 707 Центрального державного історичного архіву (м. Київ) показало, що «...учителі гімназій, брали участь у роботі статистичних комітетів, виконували доручення Російського географічного товариства, здійснювали метеорологічні спостереження для Академії наук» [10].

Ролі учителя у становленні освіти державою приділялась особлива увага.

Учителі у XIX – на початку XX ст. перебували у VIII класі Табелю про ранги, отримували гідну заробітну плату за «нормовані» та «понаднормові» уроки.

В «Памятной книжке Киевского учебного округа на 1896-1897 учебный год, часть I» (1897) зазначено : «...в усіх навчальних закладах, якими опікувались Терещенки, працювали учителі географії, так у I-ій Київській гімназії – статський радник Микола Трохимович Черкунов, заслужений викладач, кандидат фізико-математичних наук університету Св. Володимира, на посаді (VIII кл) з 11 серпня 1865р., орден Св. Володимира 4ст. (01 січня 1892 р.), отримує заробітну плату 1тис 900 руб.(за 12 нормованих уроків – 1тис 500 руб., 4 додаткових уроки – 240 руб. і класне наставництво – 160 руб.) та пенсію в розмірі 660 руб» [4, с.20]; « ...у Київському реальному училищі, учителем природничої історії був Георгій Іванович Антонов заслужений викладач, випускник фізико-математичного факультету університету Св. Володимира, на посаді (VIII кл.) з 25 серпня 1895р., отримував заробітну плату в розмірі 720 руб.» [4, с.38-41]. В «Отчете по учебно - воспитательной части женской торговой школы имени П.Г.Терещенко за 1906-1907 год . Год девятый» (1907) читаємо: «...учителем географії у Жіночій торговій школі працював «понаднормовий» викладач історії та географії, випускник Глухівського учительського інституту Мінаков Іван Іванович з 15 вересня 1903 р. (14 уроків), отримує заробітну плату в розмірі 700 руб» [3, с. 8-9].

У досліджуваній період зверталась увага на соціальний захист учителя. Так, у низці циркулярів зверталася увага на розробку питання « ...про краще матеріальне забезпечення осіб, покликаних нести навчальну і виховну службу» [6, с. 96; 7, с. 4]. Дбаючи про поліпшення педагогічного персоналу середніх навчальних закладів, міністерство вважало своїм обов'язком турбуватись і про поліпшення побуту викладачів, особливо їх матеріального становища. За дорученням міністра освіти Н. Боголепова керівникам навчальних округів

пропонувалося обговорити у попечительських радах і подати до Міністерства пропозиції: на скільки і у якій формі бажано збільшити зарплати і пенсії працівників середніх навчальних закладів, щоб забезпечити їм безбідне існування, яке відповідало б їх суспільному становищу. Міністр був переконаний, що «...будь-яка школа насамперед і понад усе тримається хорошим учителем, якому треба турбуватися про свої насувні проблеми» [1, с. 33–34].

Отже, учителям у становленні географічної освіти у XIX – на початку XX ст. в Україні належала значна роль. Насамперед, вони навчали учнів церковно-парафіяльних, повітових шкіл, гімназій, ліцеїв, духовних семінарій реальних, комерційних, ремісничих, духовних училищ основам географії; проводили наукові дослідження; приділяли увагу самоосвіті. Разом з тим, державою приділялась увага виплаті гідної заробітної плати та соціальному захисту учителів.

Список використаних джерел

1. Краткий обзор деятельности Министерства Народного Просвещения за время управления покойного министра Н. П. Боголепова (12 февраля 1898 г. – 14 февраля 1901 г.) // ЖМНП. – 1901. – Ч. 336. – С. 3–82.
2. Меньших Б. А. Природоведение перед судом современной жизни и школы / Б. А. Меньших // Київ : Видання Пирятинської гімназії, Тиг-ія С.В.Кульженко, Пушкінська, №4, 1912. – 12с.
3. Отчет по учебном- воспитательной части женской торговой школы имени П.Г.Терещенко за 1906-1907 год . Год девятый, Киев, Тип-ия Р.К.Лубковского, Б-Владимирская,49, телефон №5, 1907. – 93 с.
4. Памятная книжка Киевского учебного округа на 1896-1897 учебный год Часть I Киевская губерния.Издание Управления Учебного округа, Киев,Тип-ия Высочайше утв.т-ва И.Н.Кушнерев и К°, Киевское отделение, Бибиковский бульв., д.№86, 1897. – 270с.
5. Пістун М. Д. Основи теорії суспільної географії: Навчальний посібник / М. Д. Пістун. – К. : Вища школа, 1996. – 231с.
6. По поводу Высочайшего Рескрипта 10 июня на имя управляющего министерством народного просвещения // ЖМНП. – 1902. – Ч. 342. – С. 96.
7. Правительственные распоряжения // ЖМНП. – 1902. – Ч. 342. – С. 3–4.
8. Руднев Я. І. О преподавании географии в начальной школе / Я.І. Руднев. - С.- Петербург: Синоидальна типографія, 1908. – 33 с.
9. Сейко Н. А. Добросовісність у сфері освіти України (XIX – початок XX ст.) Київський учбовий округ / Н. А.Сейко // Монографія. – Житомир : Вид – во ЖДУім.І.Я.Франка, 2006. – 448 с.
10. Ф. 707 Управління Київського учбового округу. 1832–1919 рр. Оп. 24, Спр.24. Годовой отчет о состоянии Киевского учебного округа за 1857 год, 1857 г., 754 арк.